

Юрій Стежко

ВИРАЖЕННЯ ЕМПАТІЇ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДАХ: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ

У статті висвітлено значущість феномену емпатії в художніх творах та їх перекладах. Уточнено визначення емпатії в контексті психолінгвістичного дослідження. Розкрито суб'єктивну та об'єктивну зумовленість емпатії, вплив постмодернізму на культуру художнього перекладу. Відзначено потужний емпатичний потенціал української мови. Наведено ілюстрації прийомів долаття міжмовних лексичних лакун вираження емпатії в російських та англійських перекладах української поезії.

Ключові слова: емпатія, художній переклад, культура, ментальність, поезія.

Художня література та її переклад посідають чільне місце в культурних надбаннях нації, позаяк є потужними чинниками формування духовності, ідентичності. Художній твір є концентрованим виразом національної культури, історичної епохи та засобом міжнародної комунікації. Художня цінність твору визначається спроможністю пробудити в читача всю гаму почуттів героїв твору тим, що психологи називають емпатією. Отже, і переклад не буде повноцінним, якщо не стане емпативним еквівалентом оригіналу. Емпатія є формою сприйняття сюжету в тій його компоненті, яка розбурхує свідомість читача, являє імпліцитний ресурс формування бажаного ставлення до героїв твору. Емпатійний потенціал твору – чи не найважливіша ознака художності та водночас неймовірна трудність для перекладача.

Але такий важливий аспект проблеми художнього перекладу, як емпатія, не надто привертала увагу дослідників теорії та практики перекладу. Її більше вивчали психологи, філософи; лише спорадично – лінгвісти й перекладознавці. Аналіз наукової літератури засвідчує, що дослідженням феномену емпатії, крім Т. Ліппса, Е. Тітченера як фундаторів теорії, опікувалися такі відомі філософи, психологи, літературознавці, як М. Бахтін, І. Вершинін, В. Дильтей, Е. Гусерль, Ю. Лотман, А. Кофман, З. Фройд, В. Лейбін, К. Роджерс та ін. Значний інтерес для нашої розвідки становлять і дослідження українських учених В. Волощук, К. Гончар, Н. Іванотчак, Л. Козяревич, О. Нефедченко, А. Рогатюк, Н. Таценко.

Однак говорити про завершеність концептуалізації феномену емпатії не доводиться передусім через широке розмаїття форм її проявів. Нині маємо пояснення емпатії у формі особливого предмета психології, філософії, але недостатньо – лінгвістики й тим більш перекладознавства. Тому, спираючись на теоретичні напрацювання відомих учених, ми спробуємо означити емпатію в мовно-культурній формі художніх творів. **Метою** розвідки є висвітлення суб'єктивної та об'єктивної зумовленості емпатії в художньому вираженні, здійснення зіставного аналізу емпатичного потенціалу української мови на прикладах поезії та її перекладів іншими мовами.

За теоретико-методологічну основу маємо фундаментальні праці психологів Л. Виготського, С. Рубінштейна, лінгвофілософські здобутки В. фон Гумбольдта, О. Потебні, синергетичної методології в лінгвістиці Ж. Дерріди, Г. Хакена, Р. Піотровського, В. Налімова, Л. Піхтовнікової, добірку ілюстративних етюдів вираження емпатії в художніх творах класиків та перекладачів тощо.

Термін «емпатія» своїм обігом завдячує німецькому філософу, психологу Т. Ліппсу та англо-американському психологу Е. Тітченеру, пізніше З. Фройд, проте впродовж ХХ століття його зміст неодноразово коригували, цей процес і досі не завершено. І це виправдано, позаяк багатогранність феномену емпатії не дає можливості охопити всі його прояви одним визначенням. За всього розмаїття поглядів вітчизняних і зарубіжних учених [8] спроби навести узагальнене визначення, як на наш погляд, не досягли успіху, тому що феномен емпатії доволі залежний від сфери вжитку й методу фіксації. Наприклад, В. Табунська, Д. Річардсон, Т. Гаврилова емпатію розглядають у сенсі емоційного та інтуїтивного проникнення в екзистенційний стан іншої людини. Близьке до цього визначення наводять і Р. Даймонд та Дж. Мід. М. Шелер, Ф. Олпорт, Е. Стотланд, убачаючи в емпатії особливу форму пізнання. За М. Мукановим, емпатія є «розумовою комунікацією». «Увійти у внутрішній світ іншого та бути в ньому наче вдома» – образне визначення емпатії К. Роджерса. Н. Іванотчак, зосереджуючи увагу на соціально-поведінковому вираженні емпатії, тлумачить її «як універсальне

довербальне когнітивно-афективне утворення, що визначає поведінку суб'єкта у ситуації соціальної взаємодії та вербалізується знаком, набуваючи аксіологічних смислів» [1], а «Глоссарий. Психологический словарь» – як «усвідомлене розуміння внутрішнього світу або емоційного стану іншої людини».

За образністю та широтою наведених визначень емпатії в роботах психологів, філософів, лінгвістів криється особлива форма психічного стану людини, соціально та культурно сформована екзистенція особистості, вербальний чи поведінковий вияв «вчуття» (Т. Ліппс) у світ «Іншого». Кожне з наведених визначень має конкретна науковий зміст, розкриває емпатію на рівні явища в тій чи тій царині вжитку. Але для лінгвостилістичного аналізу мовних засобів її вираження наразі постала потреба в загальнонауковому, читай сутнісному, тлумаченні поняття, висвітленні зумовленості емпатії суб'єктивними та об'єктивними чинниками, інакше годі сподіватися на результативність дослідження її художньої значущості.

Нам імпонує – як найбільш глибинна, близька до сутнісного розуміння – інтерпретація емпатії Н. Таценко, а саме: «Емпатія, маючи цілеспрямований характер, є інтенційним актом, який демонструє прагматичні наміри мовців стати на місце іншої людини, бажання досягнути її особисті переживання, проявити намір вплинути на емоції та вчинки людей» [4, с. 283]. Дослідниця слушно акцентує в структурі емпатії такі «комплексно неподільні та функціонально синестезійні аспекти: емоційний, когнітивний, соціальний і прагматичний» [4, с. 283].

На наш погляд, варто говорити й про комунікативний аспект емпатії. Але виникає питання, чи справді зазначені аспекти синестезійні, чи можна припустити неодмінну осмисленість (а цілеспрямованість передбачає осмисленість) стану однієї людини іншою та незаперечність самої цілеспрямованості в рецепції емпатії? Адже в психологічних етюдах літературної класики додаємо приклади емпатії, не зумовленої осмисленням, тим паче раціональним, позбавленої цілеспрямованості; вона несе інтуїтивний відгук на переживання «Іншого» на рівні підсвідомості. Спробуймо пересвідчитися в достатності підстав для виказаних сумнівів.

Отже, надалі під емпатією розумітимемо імпліцитну форму екзистенційної комунікації, психологічне відображення суб'єктом внутрішнього світу «Іншого», зумовлене соціальними, моральними, релігійними, культурними настановами епохи. Саме зумовленість емпатії низкою чинників визначає

проблемність обрання мовних засобів відображення екзистенційного світу героя твору. Яскравим прикладом високохудожнього відображення всієї аспектації емпатії маємо опис внутрішнього стану Раскольнікова – болісне «сострадание» до бідних та знедолених, яке зрештою виливається в душевну маячню – «Тварь ли я дрожащая или право имею?», – поведінковому вираженню якої Ф. Достоєвський присвятив більшу частину тексту, ніж опису самого злочину.

Навіть побіжний аналіз вираження емпатії в художніх творах світових класиків дає підстави говорити про її соціально-історичну культурну зумовленість ментальними, моральними, релігійними тощо настановами. Те, що в одній релігії, за однієї епохи викликало співпереживання, може стати незрозумілим читачеві-представнику іншої культурно-історичної епохи. Настанови однієї культури здебільшого не збігаються з настановами іншої. Отже, перед перекладачем постає завдання, яку стратегію перекладу обрати, щоб емпатемі, виражені мовними засобами однієї культури, емоційно та змістовно адекватно відтворити засобами іншої мови та культури. Наприклад, чи зможе читач, вихований на християнських цінностях, за яких жінка пошановується як берегиня, емотивно співмірно з мусульманином сприйняти традиційні для мусульманських народів гендерні настанови, унормовані Кораном. Звісно, ні. Культурна зумовленість емпатії не може викликати такої ж потуги емоцій у носія іншої системи цінностей, культури, ментальності. Культурна доместикація твору запускає психологічний механізм емпатичної реакції як оцінки екзистенції героя твору через призму власного культурного досвіду. Наприклад, у британській мовній культурі слово *homely* позитивно характеризує жінку за простоту, невибагливість, а в американській слово *homely* набуває значення непривабливості аж до потворності. У цьому разі бікультуризм перекладача відіграє чи не основну роль.

Назагал проблема емпатії в літературній та перекладацькій творчості полягає в такому: наскільки можливо художньо донести екзистенціал, який визначає емпатію героя твору, читачеві. Перекладач, уводячи національного читача в емпатичний світ «Іншого» (художнього персонажа), інтерпретуючи світ його переживань, змушений удаватися до доместикації оригіналу, а задля цього має глибоко розумітися на обох мовах, культурах. Не зайве буде нагадати приклад, як через необізнаність із повір'ями слов'ян перекладач спотворив емпативне навантаження епізоду відомого твору: перекладаючи роман «Война и мир», Лео Вінер слово «поплевала» (за слов'янським повір'ям це засторога від наврочення) переклав як

«spatout» – «сплюнула», чим викривив авторську позитивну характеристику екзистенційного стану персонажа графіні.

Аналіз художньої літератури та практик її перекладів, дослідження психологів дають нам підстави говорити про екзистенційний світ реципієнта як єдність вроджених рис (психотипу, інтелектуального рівня) та набутих під впливом панівних у суспільстві ціннісних (релігійних, моральних тощо) імперативів. Важко не погодитися з Ф. Ніцше в тому, що в людині «твар і творець» злиті воедино. Одні обставини можуть сприяти розвитку генетично закладеної здатності до емпатії, інші, навпаки, її притупляти. Одні суспільні чинники можуть спричиняти піднесене в людині, інші, навпаки, нище. Скажімо, міжособистісні стосунки на засадах моралі, конкуренції ринкового суспільства не можуть не позначитися на характері емпатичних реакцій на становище «Іншого». Чудовою ілюстрацією є новели О. Генрі, котрі демонструють взірці залежності емпатії від національного характеру (ментальності) та соціальних обставин, у яких опинилися герої твору. Коли вроджена здатність до співчуття бере гору над обставинами, людина виявляє якості «творця», і навпаки, коли обставини панують над людяністю, бере гору «твар» у людині. Згадаймо новелу «Them Roads We Take», що виразно показує, як соціальний прагматизм та нещадність конкуренції трансформувалися в «співчуття» Вільямса його давньому другу Додсону. «Емпатія» Вільямса вкладається у виплекану суспільством культу капіталу психологічну настанову: «Болівар не подужає двох», настанову, за якої «...співчуття вважають чимось низьким і не гідним сильної, такої, що наганяє страх, душі» [2, с. 823]. Суспільство, яке сповідує принцип співбуття – «котрий падає, – штовхни!», не може розвинути в людині чогось іншого, крім егоїзму, гідного «тварі». Виявити «співпереживання», за Ф. Ніцше, означає виявити власну слабкість, що виразно показав О. Генрі, характеризуючи духовний світ Вільямса. «Емпатія» цього героя твору якраз і є проявом набутого соціального, яке вкладається в людиноненависницьку філософію суспільного співбуття Ніцше, за якою Вільямс не є негативним героєм. Але чи так само позитивно сприйме емпатичний світ Вільямса реципієнт, сформований на засадах християнської моралі, цінностей колективізму; яку емпативну реакцію викличе в нього описана вище ніцшеанська психологічна настанова? Упевнені, що читачеві більш до душі емпатія високих почуттів «творця» Бермана – героя новели О. Генрі «The Last Leaf», у якій розкривається глибокий емпатичний зв'язок героїв – узірець безкорисливості, сентиментальності, самопожертви. Страждання Джонсі відлунують у

свідомості Бермана емпативним відгуком такої сили, що спонукають його до самопожертви. Маємо приклад, коли емпатія, жалість героя-«творця» Бермана сильніша за саме страждання Джонсі.

З великими труднощами зіткнеться перекладач-представник іншого мовно-культурного середовища, добираючи глосарій, здатний передати всю гаму й глибину почуттів, душевних переживань. Поза сумнівами, щоб відобразити емпатію Бермана, перекладач має оцінити психологічний етюд із позицій культури, цінностей носія мови оригіналу й відтворити його вже в культурних маркерах читача перекладу, щоб, комунікуючи на екзистенційному рівні з героями твору, він зазнав таких же екзистенціалів – страху, любові, ненависті, провини тощо, як і його літературний візаві. Від того, наскільки перекладачеві це вдасться, залежить адекватність емпатійного відгуку читача. У ролі комунікатора співпереживань героїв твору й читача перекладач і сам постає реципієнтом, тому є суб'єктом емпатії. Ідентифікуючи себе на основі особистісної рефлексії щодо авторського психологічного етюду, перекладач обирає відповідну стратегію та мовностилістичні засоби перекладу. Міркуючи про стратегію, він передусім має з'ясувати, чи здатен сучасний читач, вихований в іншій культурі, за інших історичних часів, повною мірою, адекватно зазнати тих переживань, того душевного стану, що й автор та його герої, скажімо, півтора століття тому. Навряд чи, адже інші часи – це інші культура, моральні настанови, ментальність, цінності, традиції. Тому можна погодитися з Ф. Ніцше, що «допоки глядачеві (читачеві. – Ю. С.) ще доводиться вираховувати й домислювати, який сенс має та чи та дійова особа й на яких передумовах заснований той чи той конфлікт почуттів або намірів, він не може сповна поринути в страждання й дії головних дійових осіб, йому недоступний захват співчуття і страху» [2, с. 104]. Слова, що у виборі стратегії перекладу націлюють орієнтуватися на прогнозовану реакцію читача, який буде «вираховувати й домислювати» вже з позицій новочасної постмодерністської культури. Щоб перейнятися емпатією «Іншого», з іншої історичної доби, культури, треба мати досвід якщо не реального буття в його умовах, то бодай докладної інформації щодо його почуттів. Згадаймо відомі слова з роману «To Kill a Mockingbird» Harper Lee (переклад М. Харенко): «Ти ніколи не зрозумієш людину, поки не подивишся на речі її очима, <...> поки не влізеш у її шкуру і не походиш у ній». Походити в шкурі героїв творів, скажімо, О. Генрі, Ф. Достоєвського сучаснику не доведеться, тож перекладачеві, щоб викликати ті ж самі емпатичні екзистенціали, що й у Бермана чи Раскольнікова, доведеться докласти неабиякої творчої винахідливості в доместикації.

У художньому перекладі перетинаються дві історії, дві культури, дві мови, два світобачення – автора й перекладача, що неминуче позначається на мовностилістичному способі відображення дійсності. Як зазначав К. Чуковський, «у “Гамлеті”, якого переклав Борис Пастернак, чується голос Пастернака, у “Гамлеті”, перекладеному Михайлом Лозинським, чується голос Лозинського, у «Гамлеті», перекладеному Власом Кожевніковим, чується голос Кожевнікова, і з цим нічого не поробиш. Це фатально» [6, с. 54], так само, як і фатально в перекладі того ж таки «Гамлета» постмодерністом Ю. Андруховичем чути голос Андруховича – голос нової епохи. Стає очевидною зумовленість емпатії імпліцитною комунікацією автора й перекладача, а назагал зумовленість суб’єктивна – емоційними характеристиками перекладача – та об’єктивна – чинниками культури, запитами читача. Але якщо перша детермінанта підвладна корекції з боку перекладача, то другу маємо сприйняти як безумовну необхідність. «Кожна епоха гідна того перекладу, з яким вона примирюється або яким захоплюється» (І. Кашкін). Тож видається виправданим прагматизм перекладачів-постмодерністів, котрі ставлять під сумнів потребу збереження емпатичної автентичності першотвору на користь імперативів новочасної культури, читай – логіки деконструкції.

Варто пам’ятати, що, сприймаючи переклад, реципієнт емпатично реагує на інокультурний психологічний етюд на підставі доступного для його розуміння мовностилістичного подання, – в іншому випадку може відбутися нерозуміння вплетеної в текст емпатемі, що спричинить психологічне відторгнення твору. Ідеться не стільки про відмінні риси мов на рівні фонетики, морфології, синтаксису, скільки про здатність передати всю глибину закладеної в зміст емпативності. У цьому сенсі українська мова в зіставленні з іншими має істотні переваги. Навряд чи існує інша мова, яка могла б зрівнятися з нею за насиченістю словами зменшувальної форми – «тихесенько», «малесенькій» (горі), «веселочка», «калінонька», (плавай) «лебедонько», (збиралась) «громадонька», «з воріженьків» (покепкую), (заплаче) «серденько», «сторонька», «вишеньки-черешеньки» тощо. Застосована зменшувальна форма як жодна інша передає емпативний потенціал мови, оціночне ставлення автора до дійсності. Наведені вилучення з поезії Т. Шевченка, Л. Українки розкривають емпатію як особливу форму комунікації, персонажами якої постають не лише люди, а й природа, насичена інтимними формами звернення, як от «моє немовлятко, уроджене в люту годину дитячко». «Здається, у світі немає іншої мови, у якій діяла б така кількість суфіксів для вираження ласки

й ніжності» [6, с. 341], – каже К. Чуковський про російську мову, проте водночас нарікає на її неспроможність передати все багатство української поезії. І це красномовне визнання колориту, емпативного багатства української мови. Т. Шевченко своїм неповторним авторським стилем, естетикою слова, мовою, рясно засіяною метафорами, епітетами, просторіччям, визнаний як автор, переклад творів якого як російською, так і англійською мовами дуже складний. Ось як пише К. Чуковський про труднощі перекладу поезії Т. Шевченка: «Шевченко говорить, що він хотів би померти “хоч на малесенькій горі”. Перекладачі, звісно, перекладають “малесенький” словом “малюсенький” – і виходить неправда, тому що слово “малюсенький” – мармеладне, манірне слово, а “малесенький” народне, без приторності. Або візьмімо слово *радуга*. У російській мові воно само собою радісно-святкове й не потребує жодних поменшувань. Натомість у Шевченка (як і в українському фольклорі) слово *веселка*, що означає райдугу, легко й природно доповнене суфіксом ласкавості: Як у Дніпра веселочка Воду позичає. Як же передати «веселочку»? «Радужка», «радужечка»? Перекладачеві хоч не хоч доводиться залишати цю форму без усякого відображення у своєму перекладі, тому що, коли він і ризикне порушити традиційне мовлення, він створить такий неологізм, який буде сприйматися читачем як певна словесна ексцентрика» [6, с. 341]. Так, для перекладу Шевченкового «Туманочку брате» О. Благініна створила оказіоналізм «туманушка». Цікаво, яким би ще словом збагатилася вона російську мову, перекладаючи Шевченкове «дівчинонька»?

Наведені нарікання К. Чуковського на міжмовні лакуни не означають безумовну неперекладність української поезії: це лише «тисячі стилістичних труднощів, котрі постають перед перекладачами Шевченка» [6, с. 342], і слід шукати шляхи їх компенсації. У теорії перекладу йдеться про застосування опису, перестановок, заміщень, додавання або, навпаки, опущень задля компенсації втрат, і перекладацька практика їх цілком виправдує. До прикладу, фрагмент поезії Т. Шевченка «В неділеньку вранці» російський перекладач спромігся подати як «Утречком в воскресеньє»; унаслідок маємо сполучення, неспівмірне за емпатичним потенціалом оригіналу, проте, можливо, із найменшими втратами. Так само, на наш погляд, наявні емпатичні втрати й у безумовно талановитих перекладах поетки Віри Річ зворушливих слів Т. Шевченка англійською, зокрема: «Привітай же благодуже Мою сиротину» – «With your kind heart give welcome then To my hapless orphan» [7, с. 79]. Задля збереження емпатичності слова «сиротину» перекладачка слово «сирота» підсилила доповнен-

ням «нешасна», а еквівалентом «благодуже» обрала словосполучення «добрим серцем». А в її перекладі Шевченкової балади «Причинна» моторошність вигуків русалки «Ух! Ух! Со-лом'яний дух, дух!» передано як «Whisht! Whisht! Willo' the wisp!» [7, с. 79], що, у нашому розумінні, тембрально й ритмічно близько, а все ж неадекватно передає фонетику вигуків «Ух! ... дух!».

Назагал історія перекладів української поезії й прози іншими мовами, зокрема російською й тим більше англійською, позначена смисловими, художніми, а головню емпативними втратами, які об'єктивно є неминучими з причин формування української мови як мови багатостраждального етносу. Свідченням емпативної вищості української мови є практика дописування українських слів у переклад англійського твору. Відомий приклад, коли задля підсилення ефекту емотивності, комізму, на довершення емпативного потенціалу твору перекладач Ю. Лисняк в англійський текст Дж. К. Джерома ввертав колоритні українські слова «стусонув», «буцнув», «поторсав», «горласте», «гепається». Емпативні здобутки тут очевидні.

Мовностилістичною унікальністю українська поезія сягнула вершин у будь-яких перекладах. Вагому роль тут відіграють ментальні особливості українців у світосприйнятті. Погодьмося, етнопсихологічний чинник вельми значущий у здатності до мовностилістичного виразу співпереживання. У ментальності українців укорінене чуттєво-емоційне осягнення дійсності, пантеїстичність, релігійність, які й відбилися на формуванні й розвитку мислення та мови, які, власне, і визначають усю глибину емпативності народу, його вдачу, а заодно й ментальні відмінності від, скажімо, сучасних англосаксів із їхнім раціоналізмом в осягненні дійсності й прагматизмом вираження в мові. Існує уявлення про більшу стриманість англосаксів порівняно з темпераментом українців, що й відбилося в мовах. Етнопсихологи відзначають поряд із семантичними так звані ментальні лакуни, які зумовлюють кількісне переважання в українській мові зменшувальних форм слів, вигуків, пов'язане з національним темпераментом. Як тут не згадати характеристику ментальних відмінностей, авторство якої приписують С. Флорину: «...англосакси вигукують тихіше, дивуються, хвилюються, обурюються, торжествують спокійніше за слов'ян» (цит. за [5]). У цій стриманості й віддзеркалюється вся обмеженість емпатичного потенціалу мови. Скажімо, в англійській мовній культурі одним вигуком «Heigh-ho!» позначаються і здивування, і радість, і прикрість. Можливо, саме така спрощеність англійської американської ввела в омани перекладача, який оклик «Heu, you!» переклав грубим, не відповідним психологічній ситуа-

ції російським «Эй, ты!», тоді як контекст засвідчує ніжні почуття закоханих (В. Гусєв). Емотивна неадекватність є очевидною й закономірною.

Мовотворчість українських митців підживлюється народнорозмовною практикою, фольклорними джерелами, що робить українську мову емпативно унікальною, а читача національно свідомим. «Незначна меншість творчих людей – зодчих мистецтва, мислителів <...> становить істинну цінність. Ці нечисленні виняткові особистості дозволяють нам осягати справжню велич людини» [3, с. 264], – ці слова К. Поппера сповна екстраполюються на перекладачів художніх творів.

Отже, емпатія становить художнє вираження імпліцитної за формою та екзистенційної за змістом комунікації автора в образі героя твору та читача. Удаючись до доместикації, перекладач конвертує одні національно-культурні особливості в інші, запускаючи тим самим механізм рефлексії читача стосовно екзистенційного світу героїв твору, психологічного самовизначення шляхом зіставлення емоцій героя твору із власними переживаннями. Досягнення емпатичної еквівалентності перекладу забезпечується синергією бікультуризму й білінгвізму, яка передбачає глибоке знання культурно-історичних традицій, ментальних особливостей, способів осягнення дійсності, емпатичного потенціалу мов націй, народів. Зіставлення українськомовних та англомовних перекладів свідчить, що українські мовностилістичні можливості вираження емпатії доволі часто є недосяжними для інших мов, культур.

Проте запропоноване бачення імплікації чинників емпатії не претендує на завершеність, як і на абсолютну істинність, тож позиціоноване нами як можливий предмет дискурсу.

Література

1. Іванотчак Н. І. Прагматичні параметри емпатії в англомовній дитячій прозі жанру фентезі : дис. ... канд. філол. н. : спец. 10.02.04 «Германські мови» [Електронний ресурс] / Н. І. Іванотчак. – Харків, 2017 / Н. І. Іванотчак. – Режим доступу : <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/05489ccebda91ed241f570d201cse0c5.pdf>. – Назва з екрану. (Дата звернення : 20.10.2019).
2. Ницше Ф. Сочинения в 2 т. Т. 1 / Ф. Ницше. – М. : Мысль, 1990. – 829 с.
3. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 2 / К. Поппер. – М. : Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. – 528 с.
4. Таценко Н. В. Емпатія як категорія лінгвістичної прагматики / Н. В. Таценко // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. – Серія «Філологічні науки». – Запоріжжя : Запорізький національний університет. – 2015. – № 2. – С. 282–288.

5. Федюковская М. Г. Роль этнопсихологических факторов в обучении британских студентов русскому языку : дис. ... канд. пед. н. : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» [Электронный ресурс] / М. Г. Федюковская. – Санкт-Петербург, 1999. – Режим доступа : <https://www.monographies.ru/ru/book/view?id=271>. – Название с экрана. (Дата обращения : 20.10.2019).

6. Чуковский К. И. Высокое искусство / К. И. Чуковский. – М. : Сов. писатель, 1968. – 384 с.

7. Шевченко Т. Вибрана поезія. Живопис. Графіка / Т. Шевченко ; упор. С. Гальченко ; авт. вступ. ст. І. Дзюба ; пер. англ. мовою творів Т. Шевченка Віри Річ. – К. : Мистецтво, 2007. – 607 с.

8. Cuff B. M. P. Empathy: A Review of the Concept [Electronic resource] / B. M. P. Cuff, S. J. Brown, L. Taylor, D. J. Howat ; Coventry University, Department of Psychology and Behavioural Sciences. – First Publ. December 1, 2014. – Retrieved from : <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1754073914558466>. (Date of application : 20.10.2019).

Yurii Stezhko

THE EXPRESSION OF EMPATHY IN WORKS OF ART AND THEIR TRASLATIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS

The paper discusses the role of the phenomenon of empathy in artistic literature and its translations. The relevance of the topic is conditioned by the fact that the artistic creativity occupies an important place in the cultural achievements of the nation, because it is a significant factor for the formation of its spirituality, identity.

Indicated, that the artistic value of the work and its translation is in its empathic potential, psychological impact on a reader. The analysis of scientific literature of the selected theme has uncovered certain gaps in the study of the artistic methods for the empathy expression and the adequate creation in translations. So, the aim of the study is to disclosure of subjective and objective conditionality of empathy as the psychological condition of a personality, carry out the comparative analysis of empathy potential of the Ukrainian language based on poetry and its translations into different languages. Based on the analysis of the diversity of known definitions is being conducted a content clarifying for the notion empathy in the psycho and linguistic context of the study. It is offered to add the already known functions of empathy with its linguistic meaning as an implicit form of existential communication. It is becoming seen the connection the reception of empathy with the mental, moral, religious features of a reader, the modern influence of postmodernism on culture of the literary translation. Revealed the importance of the domestication of empathy with national and cultural and linguistic tools of translation lied in the original. Carried out the comparative analysis of the opportunity of empathy expression in Ukrainian, English and Russian languages based on translations of Ukrainian poetry. We show methods to overcome inter linguistic lacuna, to make stronger empathic impact on the reader in Russian and English translations of Ukrainian poetry. Justified the conclusion about a significant advantage of the Ukrainian language above Russian and English languages, it is about anempathic potential.

Key words: *empathy, literary translation, culture, mentality, poetry.*

Надійшла до редакції 06.11.2019 р.

